

ואמדוהו בית דין למיתה מחמת אותה מכה, (18) והוקל המוכה ממה שהיה וחזרו ואמדוהו לחיים, ולאחר מכאן הכביר, ומת, הרי המכה חייב.

רבי נחמיה אומר:

המכה פטור, שהרי רגלים לדבר שלא מת מחמת המכה שהרי הוקל בתחילה. (19)

גמרא:

תנו רבנן: את זו דרש רבי נחמיה:

כתיב: "וכי יריבון אנשים והכה איש את

רעהו באבן או באגרופ ולא ימות ונפל למשכב. אם יקום והתהלך בחוץ —

על משענתו [על בוריו, שנתרפא לגמרי עמ-ב ונשען על כחו] (1) ונקה המכה, רק שבתו יתן ורפא ירפא, וכי תעלה על דעתך שזה [המוכה] מהלך בשוק וזה [המכה] נהרג, עד שהוצרך הכתוב ללמדנו "ונקה המכה" —

אלא זה שאמדוהו למיתה, והקל ממה שהיה ואמדוהו למשענת חיים, ואף שלאחר כך הכביר ומת, ובא הכתוב "ונקה המכה" ללמד שהוא פטור. (2)

ומפרשין לדעת רבנן: האי "ונקה המכה"

מכחו מיית.

והרמב"ם [רוצח ב י], כתב: אבל הכופת את חברו והניחו ברעב עד שמת ... או שהשיך בו את הנחש, ואין צריך לומר אם שיסה בו כלב או נחש, בכל אלו אין בית דין ממיתין אותו, והרי הוא רוצח, ודורש דמים דורש ממנו דם; הרי שחשוב הוא רוצח, ואפילו בשיסה בו את הנחש קראו הרמב"ם רוצח.

18. אבל אמדוהו תחילה לחיים, אפילו לרבנן פטור, כמבואר לקמן, רש"י.

19. נתבאר על פי רש"י; אבל הרמב"ם [רוצח ד ה] מפרש את סיום המשנה "שרגלים לדבר" שהוא מדברי תנא קמא, כלומר: שרגלים לדבר שמת מחמת מכה זו, שהרי מתחלה אמדוהו למיתה, וכמבואר ב"כסף משנה" שם, ומקורו מדברי הירושלמי, כמבואר במאירי וב"ערוך לנר".

1. נתבאר על פי רש"י, וראה בהערה הבאה.

99@89@2. ואם תאמר: כיון שרבי נחמיה מן המקרא הוא לומד כן, למה הזכיר במשנה את הטעם "שרגלים לדבר", והניחא לרמב"ם המפרש שדברי תנא קמא הם, ניחא, אך לרש"י יקשה; וראה מה שכתב בזה ב"ערוך לנר" בדבריו על המשנה.

ב. כתב ב"יד רמה": ומשמע דרבי נחמיה לית ליה "על משענתו" — "על בורייה" אלא מוקי לה כפשטיה, שהיקל ויצא לחוץ כשהוא נסמך על משענתו, דאי דריש על בוריו, "הוקל" מנא ליה; אבל מרש"י שהזכיר כאן "על משענתו: מתרגמינן על בורייה שנתרפא לגמרי ונשען על כחו" משמע שלא כדברי ה"יד רמה".

וראה ב"יד רמה" לקמן על מה שאמרו חכמים "אין אומד אחר אומד", שכתב: וחכמים אומרים אין אומד אחר אומד, כלומר: אין אומד מוציא מיד אומד לחשבו כיוצא מבית דין זכאי, אלא הרי הוא בחזקת אומד ראשון עד שיתרפא לגמרי, אבל מת מתוך חליו חייב; ומבואר, שאם נתרפא לגמרי, אפילו חכמים פוטרים; ולכאורה מדברי רש"י שפירש "על משענתו" דהיינו "על בוריו שנתרפא לגמרי ונשען על כחו", ומכאן

מאי דרשי ביה?

חבישה, ולמה לי "ונקה המכה"?!?

מלמד שהובשין אותו – את המכה לאחר שהיכה – ואי מית קטלינן ליה [אם מת המוכה הורגים את המכה], ואי לא מית "שבתו יתן ורפא ירפא";⁽³⁾ וזה הוא שאמר הכתוב "ונקה המכה", דמשמע: עד שלא הלך זה על משענתו לא היה המכה נקי, כי חבוש היה שלא יברח.

ומפרשין לדעת רבי נחמיה חבישה מנא ליה, כיון שהוא דורש את הפסוק לענין אחר?⁽⁴⁾

א. כתיב [במדבר טו לב] "וייהו בני ישראל במדבר, וימצאו איש מקושש עצים ביום השבת. ויקריבו אותו המוצאים אותו מקושש עצים, אל משה ואל אהרן ואל כל העדה. ויניחו אותו במשמר, כי לא פורש מה יעשה לו".

ב. כתיב [ויקרא כד י] "ויצא בן אשה ישראלית והוא בן איש מצרי בתוך בני ישראל ... ויקוב בן האשה הישראלית את השם ויקלל, ויביאו אותו אל משה ... ויניחודו במשמר לפרוש להם על פי ה'".

יליף רבי נחמיה דין חבישה ממקושש, שחבשוהו במשמר עד שידעו את דינו.

ומקשינן: ורבנן נמי לילפי ממקושש דין

ומשנינן: אינו דומה חבישה של המכה את חברו, שאין אנו יודעים אם ימות המוכה ממכתו, למקושש, כי:

מקושש ידוע היה שבר קטלא הוא [חייב מיתה, שהרי חילל את השבת וכבר אמרה תורה "מחלליה מות יומת"], ומשה לא היה ידע קטליה במאי [באיזו מיתה הורגים את המחלל את השבת], ובכעין זה באמת כבר למדנו חבישה ממקושש –

לאפקי האי מכה שאין אנו יודעים אם ימות המוכה ממיתתו, דהרי לא ידעינן כלל אי בר קטלא הוא אי לאו בר קטלא [האם מחוייב מיתה הוא, אם לאו], ולזה הוצרך הכתוב "ונקה המכה", ללמד אף על חבישה זו.

ורבי נחמיה, אכן לא יליף חבישה ממקושש וכפי שחילקה הגמרא, אלא יליף ממגדף דלא היה ידע משה אי בר קטליה הוא כלל, ומכל מקום חבשוהו.

ורבנן סוברים, אי אפשר ללמוד מחבישתו של מגדף, כי חבישתו של מגדף הוראת שעה היתה, שלא היה להם לחובשו מן הדין, כי מהיכי תיתי היה להם להסתפק שהמגדף חייב מיתה.⁽⁵⁾

ומוכחה הגמרא את החילוק דלעיל בין

התוספות שם, דחבישה יש קולא, שמחכים לראות אם ימות ואין הורגים אותו מיד, דאם כן, מקורותיו של רבי נחמיה אין מורים על זה].

5. כן פירש רש"י; והנה בתוספות העירו, דאיכא למאן דאמר לקמן [פ ב] דגם מקושש הוראת שעה היתה; והיינו, דלקמן נחלקו רבי יהודה

למד רבי נחמיה את דינו, אם כן משמע שחלוק הוא על הרמ"ה, וסובר לפי חכמים, שאפילו נטרפא לגמרי הרי הוא חייב.

3. על פי לשון הגמרא בכתובות לג ב.

4. [ראה הערה בעמוד א, שם הוקשה על דברי

רעהו באבן או באגרוף ונפל למשכב, ו"לא ימות" למידרש אומדנא; וכן אמרה תורה "אם יקום והתהלך בחוץ ... ונקה המכה" ולמדנו אומדנא נוספת, וכדלעיל:

חד מהם ללמד על מי שאמדוהו למיתה, וחייה, שהמכה פטור; שלא נאמר: הואיל ויצא מבית דין חייב נהרגנו, כי מה שחזר המוכה וחי, רחמנא הוא שחס עליו, ולכך אמר הכתוב "ולא ימות", כלומר: "והכה איש ... ולא ימות [כמו שאמדוהו, אלא] נפל למשכב ... שבתו יתן", ולא מיתה. (7)

וחד מהם ללמד על מי שאמדוהו למיתה, והקל ממה שהיה, ושוב חזר והכביד, שהמכה פטור; ולכך אמר הכתוב "אם [לאחר שאמדוהו למיתה] יקום והתהלך בחוץ על משענתו [שאמדוהו למשענת חיים] ונקה המכה" אף שבינתיים הכביד ומת.

אלא לרבנן תיקשי: **תרי אומדני** שאמרה תורה **למה לי?! (8)**

חבישתו של מקושש שהיתה רק לידע במה ימיתוהו, לחבישתו של מגדף, שלא היו יודעים כלל שחייב הוא מיתה: **כדתניא:**

יודע היה משה רבינו שהמקושש במיתה, שכבר נאמר "מחלליה מות יומת", **אלא לא היה יודע באיזו מיתה נהרג,** (6) **שנאמר "כי לא פורש מה יעשה לו", ומלשון "מה יעשה לו" יש ללמוד: ידוע היה שבר עשייה הוא, רק שלא ידעו מה מעשהו.**

אבל מגדף לא נאמר בו "מה יעשה לו", אלא רק "לפרש להם על פי ה'", ומשמע שלא ידעו כלל אם בר עשייה הוא, שלא היה משה יודע אם הוא בן מיתה כל עיקר, אם לאו.

בשלמא לרבי נחמיה, היינו דכתיבי בתורה תרי אומדני, שהרי אמר הכתוב: "והכה איש את רעהו באבן או באגרוף, ולא ימות ונפל למשכב; אם יקום ... ונקה המכה, רק שבתו יתן ורפא ירפא"; ולא היתה צריכה תורה לומר "ולא ימות", אלא: "והכה איש את

בחיקר, דכופר במעשה בראשית. והקשה רבי עקיבא איגר בגליון הש"ס: אם כן אף אנו נאמר, לא נתחייב המקושש בסקילה אלא משום שעשה כן בפרהסיא וכסברת התוספות, ומניין ללמוד שאף מחלל שבת בצניעא הוא בסקילה; ולא יישב.

7. כן פירש רש"י; אבל התוספות כתבו: לאו לפוטרו ממיתה איצטריך, כדאמרין לעיל "וכי סלקא דעתך שזה מהלך וזה נהרג", אלא אתא קרא לאשמועינן דמשלם ריפוי ושבת, דסלקא דעתך כיון דאמדוהו למיתה, פטור, דהא משמיא הוא דרחימו עליה.

8. הוקשה לרש"י: והרי מ"ולא ימות" שדרשנוהו

וחכמים, אם צריך להתרות בשם המיתה, דלדעת חכמים די בזה, ואילו לרבי יהודה צריך להתרות בשם המיתה; ומבואר שם, דלרבי יהודה מה שהרגו את המקושש אף שלא ידעו באיזה מיתה להתרותו, הוראת שעה היתה.

ולפי דרכם יש לפרש באופן אחר מדברי רש"י שחידש, שלא היה להם מקום להסתפק כלל אם חייב הוא מיתה; אלא יש לפרש, דאפילו אם מסופקים היו, מכל מקום הרי לא התרו בו שהוא חייב מיתה, ואם כן הוראת שעה היתה אפילו לדעת חכמים.

6. כתבו התוספות: ואף על גב דסתם מיתה חנק היא; מתוך הסברה היה מדמה לעובד עבודת כוכבים דבסקילה, דמחלל שבת בפרהסיא ככופר

ומשינין: חד מהם ללמד אמדוהו למיתה, וחייה, שפטור המכה —

וחד מהם ללמד על מי שאמדוהו מתחילה לחיים, ומת שאף בזה פטור המכה —

וכך נדרש הכתוב לדעת חכמים [היפך מדרשתו של רבי נחמיה]:

“ולא ימות [אם אמדוהו תחילה שלא ימות, כי אז אפילו מת לאחר מיכן] שבתו יתן” ולא מיתה; ו”אם [אמדוהו תחילה למיתה, ואחר כך] יקום והתהלך בחוץ [שלא מת] שבתו יתן ...”, ולא מיתה.⁽⁹⁾

ורבי נחמיה הדורש את אחד מהפסוקים לאמדוהו למיתה והקל ממה שהיה, אמר לך:

אמדוהו לחיים ומת, לא צריך קרא ללמדנו שהוא פטור, שהרי כבר יצא מבית דין זכאי, והרי זה דומה למי שזיכוהו בית דין, ורצה אחד ללמד עליו חובה שאין מחזירין אותו, וכאשר למדנו מן הפסוק “ונקי” וצדיק אל תהרוג” —

ואם כן נותרה “אומדנא” אחת, כדי ללמד על מי שאמדוהו למיתה, והקל ממה שהיה, ושוב חזר והכביד, שהמכה פטור; ונדרש הכתוב שלא כדברי חכמים.

תנו רבנן:

המכה את חברו, ואמדוהו למיתה, וחייה, פוטרין אותו [את המכה] מן המיתה, ואין אומרים: הואיל ויצא מבית דין חייב נהרגנו, כי מה שחזר המוכה וחי, רחמנא הוא שחס עליו, וכפי שנתבאר המקור לזה לעיל.

אמדוהו בית דין למיתה, והקל ממה שהיה, הרי בית דין אומדין אותו אומד שני לממון, ואם לאחר מכן הכביד, ומת, הלך אחר אומד האמצעי שהיה רק לממון, ואין מחייבין אותו מיתה, דברי רבי נחמיה.

וחכמים אומרים: אין אומד אחר אומד, כלומר: אין אומרים כיון שאמדוהו אומד שני לממון בלבד, הרי זה כמי שיצא מבית דין זכאי, ולא יתחייב המכה; אלא הולכים

משענתו” — שרבי נחמיה מפרשה “אם לא ימות כמו שאמדוהו תחילה, אלא יקום והתהלך בחוץ על משענתו, והיינו שאמדוהו שוב למשענת חיים, כי אז ונקה המכה” — לדעת חכמים למה לי.

9. כתבו התוספות בד”ה וחד אמדוהו לחיים ומת: פירש בקונטרס, דבשניהם משלם ממון; וקצת קשה: אמדוהו לחיים ומת, ליהוי כחייבי מיתות שוגגין דפטורין מן הממון [כמו חייבי מיתות מזידין, שפטורים מן הממון משום “קם ליה בדרכה מיניה”], דהא דפטור מן המיתה לא מן הדין [הוא], אלא משום דיצא מבית דין זכאי.

לאמדוהו למיתה וחייה, אף חכמים יכולים להודות בו; ומ”ונקה המכה” שלמד רבי נחמיה לאמדוהו לחיים ומת, הרי כבר ביארה הגמרא, שלדעת חכמים הוא בא ללמד חבישה, ואם כן מאי מקשה הגמרא!?

וביאר רש”י: אלא לרבנן: דאמרי לחבישה אתא, תרי אומדני למה לי, לכתוב “ולא ימות ונפל למשכב, ונקה המכה שבתו יתן”, ושמעינן מינה: אמדוהו למיתה וחייה ממון יתן ולא מיתה, ומ”ונקה המכה” יתירא, שמעינן, דכשיבורר לנו שלא ימות הוא [ד]ונקה המכה, מכלל דעד השתא חבוש הוא.

כלומר: “אם יקום והתהלך בחוץ על

אחר המעשה של עכשיו, והואיל והכביד ומת, חייב המכה מיתה.⁽¹⁰⁾

תניא אידך:

אם אמדוהו בית דין למיתה, חוזרים ואומדין אותו לחיים אם ראו שהיקל, ואין אומרים: הואיל ויצא מבית דין חייב, הרי זה ייהרג.⁽¹¹⁾

אבל אם אמדוהו מתחילה לחיים, אף שהכביד אין אומדין אותו למיתה לומר "טעינו באומד הראשון, ונחייבנו", שהרי יצא מבית דין זכאי, ואנו תולים שמחמת חולי אחר שבא עליו — הכביד.⁽¹²⁾

אמדוהו תחילה למיתה, והקל ממה שהיה, חוזרים ואומדין אותו אומד שני לממון, ואם לאחר כן הכביד ומת, אינו נהרג אלא משלם נזק וצער ליורשים —

ומאימתי משלם, כלומר: על איזו שעה אומדים אותו אם היקל אחר כך —

משעה שהכהו, אומדין כמה היה יפה קודם הכאה וכמה היה יפה אחר ההכאה קודם שהיקל, ואין אומרים: הואיל ועד עכשיו אמדנוהו למיתה, ורק מעכשיו אנו אומדים אותו לממון, אם כן נאמדנו כמה היה שוה קודם הכאה, וכמה הוא שוה עכשיו לאחר

שהוקל, ונמצאנו מפסידים את הניזק.

וסתמא דברייתא זו כרבי נחמיה, שהרי מבואר בה, שאם חזר והכביד אין הורגים את המכה.

מתניתין

מי שנתכוין להרוג את הבהמה שהוא פטור על הריגתה —

ואפילו אם התרו בו "אל תזרוק, כי שמא תהרוג את האדם העומד לצד הבהמה, ותתחייב מיתה", והוא אף קיבל עליו התראה ואמר "יודע אני שהוא בן ברית ועל מנת כן אני עושה שאם אהרגנו אתחייב מיתה", ולבסוף אכן הרג את האדם [ישראל] —

או שנתכוין לגוי שהוא פטור עליו, והרג את ישראל, ואפילו שהתרו בו, וקיבל התראה —

או שנתכוין להרוג את הנפלים שהוא פטור עליהם כי כמתים הם, והרג את בן קיימא —

בכל אלו הרי זה פטור, ומשום ש"התראת ספק" היא, מה שהתרו בו "אל תזרוק כי שמא תהרוג את האדם", כי שמא לא יפגע

אם הכביד אחר כך, כי זה מבואר בסיפא של הברייתא; ועיקר מה שבאה הברייתא ללמד הוא מה שנתבאר לעיל ד"אמדוהו למיתה וחיה" אינו נהרג, ולפי זה משמע, ד"אומדין אותו לחיים" לישראל בעלמא הוא.

12. ראה ב"לקוטי הלכות" ב"עין משפט" שכתב על הרמב"ם שהשמיט דין זה, שהוא מטעם

10. נתבאר על פי רש"י; וקצת צ"ע, הרי בכל הענין פירש רש"י, שלא אמר רבי נחמיה אלא כשהיקל ואמדוהו למשענת חיים, ועל זה נחלקו חכמים שהאומד השני אינו פוטרו; ומה נתחדש בברייתא זו, שהוצרך רש"י להאריך כל כך].

11. כן פירש רש"י; והיינו: שהרישא של הברייתא לא באה ללמד שיש אומד שני, לפוטרו

בזריקתו באדם שהוא בר חיובא עליו, אלא במי שהוא פטור עליו.⁽¹³⁾

אבל אם נתכוין להרוג את זה [שהוא חייב עליו] והרג את זה, הרי זה חייב; כי ההתראה שהתרו בו "אל תזרוק" התראת ודאי, שהרי בין אם תפגע בזה בין אם תפגע בזה, הלוא יתחייב מיתה.

וכן אם נתכוין להכותו על מתניו, ולא היה בה כדי להמיתו אילו אכן היה מכה על מתניו —

ואפילו אם התרו בו שלא יזרוק, כי אם יזרוק וילך על לבו ייהרג, והוא אף קיבל התראה

— ולבסוף אכן הלכה לה המכה על לבו, והיה בה כדי להמיתו במכה זו שהכה על לבו, ומת, הרי זה פטור, ומשום ש"התראת ספק" היא מה שהתרו בו "אל תזרוק, שמא תלך על ליבו".

וכן אם נתכוין להכותו על לבו,

והיה בה כדי להמית אילו אכן היה מכה על לבו, ואולם הלכה לה המכה על מתניו ולא היה בה כדי להמית במכה זו שהכה על מתניו, ומת, פטור, שהרי הכהו מכה שאין בה כדי להמית.⁽¹⁾

"דאפילו אם מת הוא פטור".

13. נתבאר על פי רש"י שכתב: היה עומד אדם אצל בהמה, ונתכוין להרוג בהמה והרג אדם, פטור, משום דכי אתרו ביה "התראת ספק" הוא, אף על פי שקיבל עליו התראה שאומר להם "יודע אני שהוא בן ברית ועל מנת כן אני עושה, שאם אהרגנו אני אתחייב מיתה", [מכל מקום] פטור, דשמא לא יהרגנו.

אך ב"יד רמה" כתב: נתכוון להרוג את הבהמה והרג את האדם ... פטור: דהא לאו אדעתא דאיחויבי קא עביד, ואף על גב דאתרו ביה ואמרי ליה "אל תזרוק לבהמה מפני שאדם בצדה, ונמצאת הורגו, ואתה נהרג עליו", ואמר "על מנת כן אני עושה שאם אהרגנו אהרג עליו", פטור, כיון דלא מיכוין למיקטליה לאדם, על כרחך כשוגג דמי, דסבר לא קטילנא ליה.

ואית דאמרי [הוא פירושו של רש"י], דמשום התראת ספק קא פטרינן ליה, דכי מתרו ביה התראת ספק היא דדילמא לא קטיל ליה; ולאו מילתא היא, דתנא לא קא משמע דיהיב טעמא למילתיה אלא משום כוונה; וראה עוד שם קושיא אחרת על פירושו של רש"י.

ואף המאירי כתב: ולא מטעם התראת ספק כדרך שפירושה גדולי הרבנים [רש"י], שאילו כן, האומר ש"שמה התראה" משנתנו קשה לו, אלא לא נגעו בה אלא מטעם שמכל מקום לא לבר חיוב נתכוון, ולענין פסק אי אתה צריך לאלו, שהרי אף המתכוין להרוג את זה והרג את זה פטור; וראה ברש"י שהביא מדברי התוספות שבאופן זה לכולי עלמא לא הוי התראה; וראה מה שהקשה שם על פירושו של רש"י.

[והנה לעיל עז ב גבי משחקין בכדור שהרגו, תוך ארבע אמות, פטור, חוץ לארבע אמות חייב, נחלקו הראשונים: דעת רש"י לפרשה לענין גלות; וכתבו התוספות שם: לא מסתבר לפרש כלל לענין חיוב מיתה במזיד, דאי קאי גברא תוך ארבע אמות ואתרו ביה וקיבל עליו התראה אמאי פטור, הא ודאי מתכוין הוא, אלא נראה כלשון ראשון שפירש בקונטרס, דלענין גלות איירי; וב"יד רמה" מפרשה לענין מיתה; ויש מקום להשוות את שיטתם בשתי מחלוקות אלו].

1. פירש רש"י: דתרתו בעינן, שיהא מתכוין למכת מיתה [ולכן, אם נתכוין להכותו על מתניו מכה שאין בה כדי להמית באופן שנתכוין, הרי